

ПІДПРИЄМСТВО ЯК ОБ'ЄКТ НАКОПИЧЕННЯ, РОЗМІЩЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ МАЙНА

Розглянуто проблеми збереження власності на підприємствах різних форм господарювання

Постановка проблеми. Сьогодні, коли на підприємствах з'явився конкретний власник, послабилась увага до збереження майна. В колишньому СРСР цій проблемі приділялась досить серйозна увага. В Україні з'явилися десятки різних за видами підприємств, які мають свої особливості у накопиченні, розміщенні та забезпеченні збереження майна власника.

У літературі можна знайти безліч визначень поняття "підприємство". Ми виходитимемо з наступного визначення передбаченого ст. 62 ГКУ: "Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами". Однак у наведеному визначенні немає жодного слова про наявність майна, а тим більше про його збереження. Яка, ж наука повинна займатись цією проблемою? А можливо її немає? На жаль, є. Крадіжки, розтрата, нестачі набули досить великих розмірів.

Де ж зберігається майно власника? На підприємстві. С.А. Степанов визнає існування майнових комплексів, що не є підприємствами. Наприклад, музеї, майно унітарних підприємств і установ [1]. Тому зайнятися дослідженням цих майнових комплексів, виділити властиві їм всім (родові) ознаки і, тим самим, сконструювати родове поняття – майновий комплекс взагалі, як особливий об'єкт цивільних прав, необхідний. Їх не можна ставити в одну площину з підприємством, тобто такі установи повинні володіти всіма ознаками, властивими підприємству. Ознаки видового поняття (підприємство) окремі автори переносять на

поняття родове (майновий комплекс)! В нашому дослідженні під підприємством розуміється будь-який комплекс, що має майно.

Метою дослідження є реальний стан збереження майна власника в таких різновидах майнових комплексів як підприємство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Підприємствам як об'єктам цивільних прав присвячували свої праці фахівці юриспруденції. Саме по підприємствах захищено на сьогодні значна кількість кандидатських дисертацій і написано найбільше число статей; саме велика кількість наукового матеріалу, присвяченого підприємствам, заставляє нас виділяти його розгляд в окреме дослідження, нарешті, саме підприємствам (а не майновим комплексам в цілому), присвячено наше дослідження. На наш погляд, воно зводить поняття майнового комплексу до поняття сукупності найрізноманітніших і різнорідних благ підприємницького призначення, тобто до поняття підприємства [1, с. 6-7]. Питання збереження майна власника з позиції обліку практично не досліджувалось.

Викладення основного матеріалу. Підприємством білоруські науковці називають майновий комплекс, який використовується для здійснення підприємницької діяльності [4]. В українському законодавстві ч. 3 ст. 66 ГКУ проголошує: "Цілісний майновий комплекс підприємства визнається нерухомістю і може бути об'єктом купівлі-продажу та інших угод, на умовах і в порядку, визначених цим Кодексом та законами, прийнятими відповідно до нього."

Як же визначається поняття "підприємство" у науковій літературі (див. табл. 1)?

Таблиця 1. Поняття “підприємство” в законодавстві та економічній літературі

Автор	Визначення
Головачев А.С. и др. Экономика предприятия: учебно-методический комплекс / Под ред. Кудашова В.И. – Мн.: Изд-во МИУ, 2007. – 340 с.	Підприємство – самостійний господарюючий суб’єкт, що володіє правами юридичної особи, діяльність якої здійснюється на свій ризик і під свою майнову відповідальність з метою отримання прибутку, яка є результатом реалізації продукції (послуг, робіт) і задоволення соціальних і економічних потреб суспільства [с. 26]
Черняк В.З. Оценка бизнеса. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 176 с.	Підприємство (англ. venture, enterprise) – це самостійний господарюючий суб’єкт, створений для виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг в цілях задоволення суспільних потреб і отримання прибутку. Законодавством Росії визначено, що підприємство самостійно здійснює свою діяльність, розпоряджається продукцією, що випускається, отриманим прибутком, що залишився в його розпорядженні після сплати податків і інших обов’язкових платежів [с. 47]
Зубко Н.М., Каллаур А.Н. Экономическая теория: ответы на экзаменационные вопросы. – Минск: ТетраСистемс, 2008. – 144 с.	Підприємство – це самостійний господарюючий суб’єкт з правами юридичної особи, що виготовляє продукцію, товари, послуги і що займається різними видами економічної діяльності [с. 70]
Давыдова Л.А., Фальцман В.К. Экономика и управление предприятием. Основы немецкой теории Betriebswirtschaftslehre, адаптированной для применения в России: Учебное пособие. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 224с.	Підприємство – це технічна, соціальна, економічна і орієнтована на збереження навколишнього середовища відособлена одиниця, яка виконує завдання задоволення попиту на основі рішень і відповідальності за ризик [с. 5]

Головне, що слід підкреслити в наведених визначеннях, що діяльність підприємства здійснює під свою майнову відповідальність. Це означає, що воно має у своєму розпорядженні відповідне майно без якого не може здійснюватись процес виробництва чи надання послуг. Майновий комплекс – одне з нових (для вітчизняного цивільного права) понять, що отримало закріплення в новітньому українському законодавстві. Причому, мова йде саме про цивільно-правове поняття, а не про просте термінологічне позначення традиційних, давно відомих інститутів і конструкцій. Здається ось він – благодатний і плодородний ґрунт для посіву, культивування і вирощування наукових сходів у бухгалтерському обліку та господарському контролі. Адже збереження майна власника через систему обліку і контролю – це економічна проблема.

Найважливішими ознаками підприємства на думку Л.А. Давидової та В.К. Фальцмана є наступні:

1) Задоволення зовнішніх (ринкових) потреб в товарах і послугах.

2) Самостійність прийняття рішень (економічна незалежність, відокремлена власність, право розпоряджатися ресурсами, майном, привласнення результатів господарювання).

3) Наявність власного ризику, під яким розуміємо небезпеку виникнення непередбачених втрат”. [6, с. 6]

Як бачимо автори наголошують на праві розпоряджатися ресурсами, майном. А хто буде турбуватися про їх збереження, ефективно використання та примноження?

“Місце підприємства, – на думку білоруських фахівців, – в системі економічних стосунків характеризується наступними основними функціями, які воно виконує (див. табл. 2): [7, с. 70]

Таблиця 2. Функції підприємства як господарюючого суб'єкта

Підприємство	Функція
підприємство →	Виготовляє основні види продукції, складові матеріальної основи життєдіяльності як окремої людини, так і суспільства в цілому
підприємство →	Це форма організації життєдіяльності людей. Адже значна частина їх активного життя проходить на підприємстві
підприємство →	Бере участь в суспільному розподілі праці і кооперації
підприємство →	Це місце, де переплітаються інтереси суспільства, колективу, індивіда
підприємство →	Формує економічну базу держави, необхідну йому для виконання своїх функцій. Наявність доходів у підприємств дозволяє їм повністю і своєчасно вносити до бюджету податки і інші обов'язкові платежі
підприємство →	Здійснюючи виробничу діяльність, впливає значною мірою на навколишнє середовище як місце існування людини

Знову ж таки, немає жодного слова про збереження майна власника. Це що не відноситься до функцій діяльності підприємства? Як бачимо, у цих функціях автори упускають тезу про наявність майна на підприємстві та його збереження. Але без цього воно діяти не може, а це означає, що будь-яке підприємство зобов'язане мати у своєму розпорядженні майно, яке необхідно зберігати, ефективно використовувати та примножувати. Про це слід наголосити у дефініції про підприємство. Слід пам'ятати, що ознака майнового комплексу виявляється при аналізі його характеристики – “майновий”. Немає і не може бути нічого логічнішого: майновий комплекс повинен складатися з майна; якщо справу розглядати інакше, то чому врешті-решт, комплекс називають “майновим”?!

“Будь-яка промислова компанія, – стверджує Ю.П. Василев, – яка прагне

перевершити конкурентів, повинна добитися того, щоб її колектив володів необхідним виробничим досвідом, знаннями, почуттям відповідальності за якість своєї роботи у поєднанні з творчою ініціативою. Крім того, працівники мають бути зацікавлені в розвитку інноваційної діяльності” [2, с. 131]. “Нині головним завданням, – пише цей же Ю.П. Василев, – є стимулювання творчих можливостей працівників підприємств, щоб розвинути їх здібності самостійно вирішувати питання, що виникають в ході роботи. Це зараз значною мірою турбує керівників промислових компаній, охочих вижити в умовах конкуренції, що загострюється” [2, с. 134]. Знову, жодного слова про майно, його збереження.

Розглянемо ще дві точки зору щодо цілей підприємства (табл. 3).

Таблиця 3. Цілі та підцілі підприємств

Типи цілей підприємств за Л.А. Давидовою та В.К. Фальцманом	Підцілі діяльності підприємств за А.С. Головачем
<p>Найважливішими типами цілей підприємства є:</p> <ul style="list-style-type: none"> – економічні цілі, орієнтовані на підвищення економічної ефективності і поліпшення фінансового стану і технологічного здоров'я; – соціальні цілі, що підтримують економічну систему суспільства в цілому або людей, що входять в організацію (групові цілі); – екологічні цілі, що є найважливішим різновидом соціальних; – політичні цілі. <p>У кожного підприємства існує не одна мета, а безліч цілей. У цих умовах організація не може розвиватися за принципом “щоб все було добре”. Необхідно виділити одну головну (генеральну) мету, що визначає бажаний майбутній стан організації. Що ж до решти цілей, то тут є дві можливості [6, с. 32]</p>	<p>Забезпечення головної мети підприємства – отримання прибутку, задоволення соціальних і економічних потреб споживачів передбачає виконання наступних підцілей:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>економічних</i> – максимізація прибутку і підвищення ефективності виробництва на основі зростання обсягу виробництва конкурентоздатної продукції і її реалізації шляхом затвердження і утримання певного положення на ринку; – <i>соціальних</i> – підвищення рівня доходів працівників, поліпшення умов праці, відкриття нових робочих місць і сприяння досягненню повної зайнятості населення; – <i>технічних і технологічних</i> – поліпшення якості продукції, що випускається, на основі підвищення рівня оснащеності і освоєння нових технологій; – <i>екологічних</i> – запобігання забрудненню навколишнього середовища, зменшення кількості відходів виробництва і організація їх переробки [4, с. 26]

Абсолютно правильно автори визначають цілі підприємства, але вони не враховують того, що здійснювати свою діяльність без майна, яке досить часто розбазарюється, не може. А це означає, що це питання залишається поза увагою науковців та практиків.

А тепер давайте повернемося до визначення поняття “юридична особа”. *Юридичною особою* визнається організація, яка володіє абсолютним майном, має самостійний баланс, виступає в цивільному обороті і в суді від свого імені. “*Юридичною особою* визнається організація, яка має у власності, господарському веденні або оперативному управлінні відособлене майно, несе самостійну відповідальність за своїми зобов’язаннями, може від свого імені укладати договори на всі види діяльності, набувати і здійснювати майнові і особисті немайнові права, виконувати обов’язки, бути позивачем і відповідачем в суді” [4, с. 26].

У цих визначеннях чітко окреслено, що підприємство володіє майном, а це означає необхідність його збереження. Цю функцію бере на себе бухгалтерський облік та контроль.

Підприємства можуть створюватися у формі господарських товариств і товариств, виробничих кооперативів, колективних підприємств, а також підприємств, заснованих на принципі повного господарського відання, орендних підприємств, господарських об’єднань юридичних осіб. Можуть бути й інші форми підприємства, передбачені підприємницьким правом тих або інших країн.

Найбільш відомі на практиці організаційно-правові форми підприємств:

а) *державне підприємство*. Правовий статус держпідприємства в різних країнах вирізняється великою різноманітністю. При цьому навіть в одній країні, як правило, не існує єдиного законодавчого акту, який регулює положення всіх держпідприємств. Практично кожне підприємство створюється і

діє на підставі спеціальної постанови державних органів, що регламентує методи контролю і управління з боку держави, а також регулює фінансові і майнові стосунки з державою і ринком;

б) *приватне (індивідуальне) підприємство*. Підприємство індивідуальне (сімейне), приватне (англ. *private enterprise*) згідно законодавству належить громадянину на праві власності або членам його сім’ї на праві загальної пайової власності, якщо інше не передбачене договором між ними. Майно індивідуального підприємства формується з майна громадянина (сім’ї), отриманих доходів і інших законних джерел.

Індивідуальне підприємство може бути утворене в результаті придбання громадянином (сім’єю) державного або муніципального підприємства. Воно несе відповідальність за зобов’язаннями підприємства в межах, що визначаються статутом підприємства. Воно має власне найменування із зазначенням організаційно-правової форми підприємства, прізвища власника і його майна;

в) *товариство*;

г) *акціонерне товариство* [7, с. 71].

У сучасній світовій практиці найбільш поширеною формою підприємництва є акціонерні товариства. У англійському праві їх називають компаніями, в праві США – підприємницькими корпораціями.

В даний час акціонерне підприємство займає домінуюче місце. Загальне число акціонерних компаній в країнах з розвинутою ринковою економікою і країнах, що розвиваються, складає декілька десятків мільйонів. Вони поширені в промисловості, торговій, банківській і страховій справі. Виключення складає лише сільське господарство, де акціонерні товариства не отримали достатнього розвитку. Більшість підприємств, що діють на міжнародному рівні, організовані у формі акціонерних товариств.

За економічною природою, способом організації і діяльності акціонерне товариство є формою колективного підприємництва. У цю групу входять також інші види господарських товариств, орендні підприємства, кооперативи і тому подібне, визнані юридичними особами. Проте акціонерні товариства як різновид колективного підприємництва мають ряд особливостей, що вирізняють їх від інших форм колективних підприємств.

Перераховані особливості додають акціонерній формі характер приватнокорпоративного підприємництва.

У акціонерних товариствах принцип співпадіння членства і роботи не обов'язковий. Тут дохід, що розподіляється у вигляді дивідендів, визначається не трудовим внеском, а грошовою сумою, яку вніс акціонер, купуючи акції. Інакше кажучи, природа доходів залежить від складу акціонерів [9, с. 50].

Кооперативне підприємництво ґрунтується на трудовій колективній власності і припускає обов'язкову трудову участь членів кооперативу в його діяльності. Тому дохід членів кооперативу за своєю соціально-економічною природою носить трудовий характер [9, с. 50].

Функціонування промислових підприємств в умовах ринку передбачає трансформацію організаційно-правових і організаційно-економічних форм і структур основних господарських ланок з метою забезпечення адаптації їх до ринкового навколишнього середовища і активізації інноваційно-інвестиційної діяльності. Їх є досить багато:

Фірма. В німецькій літературі фірмою називають підприємство, яке територіально розташоване на різних майданчиках, тобто те, що має декілька місць розташування [6, с. 6].

Концерн. В класичному розумінні концерн уявленні є добровільне об'єднання капіталів підприємств і організацій, що зберігають в процесі їх спільної діяльності самостійність,

права юридичної особи, форму власності і право виходу з концерну. Концерн – об'єднання підприємств під єдиним керівництвом [6, с. 25].

Синдикат. Це об'єднання незалежних підприємств з метою збуту продукції [6, с. 25].

Картель. Це угода між самостійними підприємствами, яка веде до обмеження конкуренції [6, с. 25].

Конгломерат. У міру накопичення фінансових коштів банківськими і іншими фінансовими структурами, а також формування крупних об'єднань підприємств створюються передумови для виникнення нових організаційно-правових форм з'єднання промислового і банківського капіталів. У світовій практиці об'єднання фінансового і банківського капіталів відбувається, як правило, у формі конгломератів і фінансово-промислових груп. Конгломератні об'єднання підприємств різних галузей знижують ризики і підвищують фінансову стійкість за рахунок диверсифікації.

Конгломератом ще називають різновид концерну, що виникає в результаті поглинання великої кількості компаній, організаційно не пов'язаних між собою. Від звичайного концерну конгломерат вирізняється великими масштабами диверсифікації виробництва і великим об'ємом фінансових операцій. До складу конгломерату входять могутні банківські структури, за підтримки яких можливе придбання контрольних пакетів акцій виробничих і фінансових компаній. Як материнська компанія конгломерату можуть виступати концерн, банк або холдингова компанія.

Консорціум. Це тимчасове об'єднання самостійних підприємств на договірній основі для виконання певної програми (наприклад, консорціум фірми по будівництву крупного об'єкту, консорціум освітніх установ).

Холдинг. *Холдинг* (від англ. holding – володіння) – це юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, до складу майна якого входять і (або) в управлінні якого

знаходяться частини (акції) в майні інших юридичних осіб, які забезпечують йому право ухвалення або відхилення рішень, що приймаються їх найвищими органами управління. Холдинг може бути компанією, яка ставить перед собою завдання отримати і зберегти участь в капіталі підприємств, контролювати або направляти їх діяльність.

Холдингова компанія найчастіше використовується для диверсифікації або створення конгломерату, коли одна компанія управляє рядом окремих фірм, що діють в різних сферах виробництва, але кожна з цих фірм в тому або іншому ступені залежить від "материнської компанії".

Холдингом ще називають об'єднання на базі придбання однією фірмою контрольного пакету акцій інших підприємств з метою контролю за їх роботою і отримання доходів на вкладений капітал.

Фінансово-промислова група (ФПГ). Це сукупність юридичних осіб, що діють як основне і дочірні товариства, повністю або частково об'єднали свої матеріальні і нематеріальні активи на основі договору про організацію фінансово-промислової групи. Метою ФПГ є реалізація інвестиційних та інших проектів і програм, направлених на інновації, підвищення конкурентоспроможності і розширення ринків збуту товарів і послуг, підвищення ефективності виробництва, створення нових робочих місць.

Фінансово-промисловою групою ще називають об'єднання банків і підприємств реального сектора економіки з метою прямих інвестицій і отримання дивідендів від підвищення ефективності роботи підприємства.

Склад і структура фінансово-промислових груп визначаються функціями підприємств і установ, що до них входять (табл. 4):

Таблиця. 4. Функції підприємств і установ, що входять до складу ФПГ

Вид підприємства	Функції
Виробничі підприємства	Виробництво продукції в заданому об'ємі і номенклатурі з мінімально можливими матеріальними і трудовими витратами, зниження яких досягається на базі прогресивних технологій
Збутові організації, дилерські мережі, брокерські контори, торговельні дома	Просування товару на ринок з мінімально можливими витратами, збір інформації про кон'юнктуру на ринках і потребах потенційних покупців
Банк	Акумуляція коштів юридичних і фізичних осіб, здійснення управління фінансовими потоками, видача кредитів, здійснення розрахунків між підприємствами
Фінансова компанія	Організація роботи з тимчасово вільними фінансовими ресурсами; розміщує на коротко- і середньостроковий період грошові кошти в різні фінансові інструменти (депозитні внески в банках, фінансові векселі, депозитні сертифікати); проводить роботу по ухваленню векселів на інкасо для отримання платежів і для оплати векселів в строк; аналізує фінансовий ринок і видає рекомендації по формуванню кредитного портфеля підприємств з метою мінімізації витрат по залученню позикових засобів
Інвестиційна компанія	Вилучення тимчасово вільних грошових коштів дрібних і середніх інвесторів шляхом випуску власних цінних паперів і розміщення мобілізованих засобів в цінні папери інших юридичних осіб для отримання прибутку у формі дивідендів
Страхова компанія	Страхування ризиків підприємств і банківських структур. Вона може працювати і з фізичними особами, здійснюючи традиційні види страхування
Трастова компанія	Здійснення управління пакетом акцій, закріплених за державою
Лізингова компанія	Надання виробничим підприємствам ФПГ в лізинг необхідне устаткування і інше майно

В цих підприємствах є також свої особливості розміщення та збереження майна власника. Тому кожне окреме підприємство або група підприємств будуть мати свої особливості розміщення, використання та збереження майна. Хоча законодавство про охорону матеріальних благ в Україні практично єдине для всіх підприємств, але діють ще й локальні акти, які слід враховувати.

Транснаціональна фінансово-промислова група. Це фінансово-промислова група, серед учасників якої є юридичні особи – резиденти і нерезиденти країни, або це фінансово-промислова група, серед учасників якої є юридичні особи, що знаходяться під юрисдикцією держав-учасників СНД, які мають відокремлені підрозділи на території вказаних держав або здійснюють на їх території державні вкладення. *Транснаціональна компанія* – це багатонаціональне підприємство, що володіє виробничими, торговими і іншими активами, які приносять дохід, в декількох країнах.

Транснаціональна корпорація (ТНК) – міжкраїнне об'єднання капіталу, що включає крупні сектори виробництва, фінансів, торгівлі [6, с. 25].

Визначення поняття “об'єднання підприємств” дає П(С)БО 19 “Об'єднання підприємств та /або їх господарської діяльності” – поєднання окремих підприємств та/або видів їх діяльності в одне підприємство з метою одержання доходів, зниження витрат або отримання економічних вигід у інший спосіб. Поєднання може відбутися шляхом приєднання одного підприємства (його компонента) до іншого, придбання всіх чистих активів (деяких чистих активів), прийняття зобов'язань або придбання капіталу іншого підприємства з метою одержання контролю одним над чистими активами та діяльністю іншого підприємства, якщо об'єднання підприємств та/або видів їх господарської діяльності контролюється тією самою стороною (сторонами) до і після

поєднання і цей контроль не є тимчасовим, то це не є об'єднанням підприємств та/або видів їх господарської діяльності.

Сателіти. У торгівлі і промисловості малі підприємства Заходу діляться на повністю незалежні і такі, що в тій або іншій формі залежні від більших. Останні іноді називають сателітами. Вони пов'язані довгостроковим контрактом або договором по збуту і постачанню із крупною фірмою. Великий партнер створює для малого досить пільгові умови роботи: гарантує закупівлю всієї продукції або її більшої частки, із знижкою постачає малому підприємству сировину і матеріали, дозволяє використовувати свою торгову марку, надає управлінські послуги, наприклад, проводить необхідні розрахунки, навчання кадрів і так далі.

Венчурне підприємство. Венчурний бізнес (в англ. *venture* – ризикувати) – напрям підприємницької діяльності, пов'язаний з ризиком капітальних вкладень в розвиток науки, техніки, виробництва. Це бізнес, в основі якого лежить здатність підприємців акумулювати з різних джерел фінансові кошти під завершення науково-технічних проектів, що потенційно оцінюються як високорентабельні.

У більшості розвинених країн ризиковий бізнес існує у формі незалежних інноваційних компаній невеликого розміру, а також дрібних фірм, створених зазвичай на кошти і в організаційній структурі крупних корпорацій, що мають фінансову і творчу незалежність. Деякі венчурні фірми працюють і над окремими проектами за індивідуальними програмами. В цьому випадку фінансування їх діяльності може здійснюватися через федеральні відомства або приватні компанії.

Незалежно від організаційно-правової форми кожне підприємство має у своєму розпорядженні майно. Його може бути досить велика кількість або не значна. Але воно мусить бути. Це головна ознака підприємства, про яку майже ніхто не говорить. Ніхто не

здумується над тим, що без майна немає підприємства, немає його діяльності, відсутній соціальний захист працюючих. Майно підприємства обов'язково має свого власника. Останній зацікавлений в його збереженні та примноженні.

Відособлення майнового комплексу підприємства від решти майна власника підприємства сьогодні має тільки обліково-бухгалтерський, технічний, можливо – фінансово-податковий, але не цивільно-правовий характер¹. [1, с. 10]

Майновий комплекс – поняття родове, підприємство – видове. Ця обставина і зумовлює логіку даного дослідження.

Будь-який майновий комплекс має бути не просто комплексом якісно різноманітного майна, а й комплекс майнових прав і обов'язків, пов'язаних один з одним спільністю цільового призначення. Слід пам'ятати, що майно, яке належить підприємству є не лише основою його діяльності, але й підставою для укладання різного роду договорів, погашення кредиторської заборгованості тощо.

В Ізраїлі одним з цікавих засобів, що знаходиться у розпорядженні кредитора, для

стягнення борга з боржника є “розпорядження майна”. Слід пояснити, що існує близько 13 видів “розпорядників майном”, кожен з яких діє на підставі того або іншого закону [8].

“Майно, – пише А.В. Гартвич, – поділяється на дві основні категорії: гроші та їх еквіваленти – вклади і цінні папери; матеріальні цінності – речі, цінність яких може бути визначена в грошах.” [3, с. 133] Окрім зазначених двох, досить зрозумілих категорій майна, існує й третя, достатньо специфічна категорія майна – нематеріальні активи. Нематеріальні активи – результати творчої та інтелектуальної праці, які не мають матеріальної, осяжної форми або для яких форма конкретного матеріального втілення не має значення. Це літературні та музичні витвори, кінофільми, театральні та телевізійні постановки, наукові відкриття, винаходи, комп'ютерні програми. Подібні нематеріальні активи є власністю своїх творців, своїх авторів.

Крім того, до нематеріальних активів відносяться придбані права на зайняття певним видом бізнесу, ліцензії, сертифікати. Подібні нематеріальні активи необхідні для того, щоб займатися підприємницькою діяльністю [3, с. 133].

“Під майном організації, – пишуть Голощанов Н.А. та Соколов А.А., – розуміються основні засоби, нематеріальні активи, фінансові вкладення, виробничі запаси, готова продукція, товари, інші запаси, грошові кошти і інші фінансові активи, а під фінансовими зобов'язаннями – кредиторська заборгованість, кредити банків, позики і резерви” [5, с. 211-212].

Можна, звичайно, навести різні теоретичні концепції майна і пояснити характеристику комплексу як майнового і в тому сенсі, що комплекс названий майновим тому, що служить задоволенню майнових інтересів. Але таке розуміння істотно ускладнило б практичне вирішення питання про можливість визнання тих або інших

¹ “Відособленість майна підприємства від майна його власника в значній мірі умовна. Власник підприємства має право “запустити руку в кишеню підприємства”, відповідним чином оформити вказану операцію і зовсім не зобов'язаний повернути своєму підприємству “борг” (Кулагин М.И. Государственно-монополистический капитализм и юридическая особа // Избранные труды. М., 1997. С. 31). В світлі сказаного можна по гідності оцінити вислів С.А. Степанова про те, що визначення приналежності має рацію або речі до майнового комплексу “завдання не стільки організаційно-технічна, скільки юридична” (Указ. соч. С. 61-62). Як видимий, насправді все відбувається з точністю до навпаки, що, втім, теж наголошується С.А. Степановим, але декілька далі, на с. 82 його монографії: “... підприємство як майновий комплекс в речовому (?) виразі завжди є тільки частина загального (?) речового (?) майна особи, що володіє підприємством”. Залишається незрозумілим, як на сторінках одного і того ж твору можуть бути сусідами дві прямо протилежні думки.

сукупностей майна комплексами. Як дізнатися, наприклад, ради яких інтересів тим або іншим підприємцем створюється те або інше підприємство? Мета створюваної для цього юридичної особи зумовлюється його організаційно-правовою формою. А в чому полягає мета діяльності засновника такої особи? У особистому збагаченні? Швидше за все, але не обов'язково. Значить, це потрібно якимсь чином з'ясувати, або включати в закон дефініцію з цього питання. Але така норма в законі не міститься; її і не може бути, тому що комплекс названий майновим зовсім не від змісту інтересу, що задовольняється з його допомогою, а з іншої причини [1, с. 41-42].

Якщо майновий комплекс – це комплекс майна, то це означає, що, з одного боку, елементи, які прямо названі у ГКУ, що входять до складу підприємства, входять в категорію майна і майнових прав, а з іншої – що мають бути залишені численні спроби включення в майновий комплекс різного роду субстанцій і благ, що свідомо не відносяться до категорії майна (персоналу, ділової репутації, ділових зв'язків, клієнтури, шансів, і вже тим більше – традицій і психологічного мікроклімату в трудовому колективі).

Розвиток власності, її зміцнення і примноження багато в чому залежить від належного забезпечення її збереження. Цей аспект власності слід розглядати в широкому і вузькому розумінні слова. **У широкому розумінні слова – це діяльність, в процесі якої використовуються економічні, організаційні, ідеологічні, правові засоби і способи охорони матеріальних благ, що знаходяться в оперативному управлінні підприємства, або безпосередньо у власності кооперативних та громадських організацій. У вузькому розумінні слова – це організація охорони матеріальних благ переважно правовими засобами.** Суть цієї діяльності полягає як у встановленні

компетентними органами держави уповноважуваних, зобов'язуваних та заборонних норм, так і в застосуванні їх в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ. Певну роль в даному випадку відіграють аналогічні локальні норми, що приймаються і застосовуються вже безпосередньо на підприємствах. Порушення названих норм може спричинити юридичну відповідальність, яка застосовується на основі спеціальних норм: кримінально-правових; адміністративно-правових; цивільно-правових і норм трудового права.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Майно будь-якого власника знаходиться на підприємстві. Воно, перш за все, потребує збереження, а потім ефективного використання та примноження. Тому в дефініцію підприємства слід включити тезу про збереження майна.

2. Незалежно від форми господарювання та підпорядкування підприємства воно для своєї діяльності створює (одержує, купує тощо) певну кількість майна для початку виробництва продукції чи надання послуг. В процесі діяльності майно підприємства знаходиться у постійному русі – воно збільшується або зменшується. Все це фіксується за допомогою правильно організованого бухгалтерського обліку.

3. При правильно організованому обліку, закріплене майно за відповідальними особами може зникати (втрачатись) з незалежних від підприємства причин. Для своєчасного виявлення таких фактів на підприємстві створюється певна система внутрішнього контролю. Одним із дієвих способів контролю за збереженням майна власника є інвентаризація.

Список використаної літератури:

1. Белов В.А. Имущественные комплексы: Очерк теории и опыт догматической конструкции по российскому гражданскому праву. – М.: АО “Центр ЮрИнфоР”, 2004. – 240 с.
 2. Васильев Ю.П. Развитие инновационной деятельности в США, или как удвоить ВВП. – М.: ЗАО “Издательство “Экономика”, 2005. – 406 с. – С. 130-137.
 3. Гартвич А.В. Бухгалтерский учет как на ладони: Самоучитель со сквозным примером. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 336 с.
 4. Головачев А.С. и др. Экономика предприятия: учебно-методический комплекс / Под ред. Кудашова В.И. – Мн.: Изд-во МИУ, 2007. – 340 с.
 5. Голощанов Н.А., Соколов А.А. Контроль и ревизия. – М.: Издательство “Альфа-Пресс”, 2007. – 284 с.
 6. Давыдова Л.А., Фальцман В.К. Экономика и управление предприятием. Основы немецкой теории Betriebswirtschaftslehre, адаптированной для применения в России: Учебное пособие. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 224с.
 7. Зубко Н.М., Каллаур А.Н. Экономическая теория: ответы на экзаменационные вопросы. – Минск: ТетраСистемс, 2008. – 144 с.
 8. Мони Азура, Эли Амар. Шах-мат взыскания долгов. Герцлия: ISRASDO, 2003. – 384 с.
 9. Черняк В.З. Оценка бизнеса. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 176 с.
- КУЗЬМІН Дмитро Леонідович – аспірант кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету
- Наукові інтереси:
– бухгалтерський облік і право;
– організація матеріальної відповідальності